

เรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับบทบาทต่อชาวหนองบัวลำภู THE STORY OF KING NARESUAN THE GREAT AND HIS ROLE TO THE NONG BUA LAMPHU PEOPLE

ชานิดา ยมโคตร^{1*} สุรธัชชกุล นุ่นภูบาล² และพยุ่งพร ศรีจันทวงษ์³

Chanida Yommakhot^{1*}, Suratadchanukoon Nunphooban² and Payungpon Srichanthawong³

^{1,2,3}หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{1,2,3}Master of Arts in Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Loei Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail : sm667333104@lru.ac.th

วันที่รับบทความ 4 กรกฎาคม 2568

วันแก้ไขบทความ 6 สิงหาคม 2568

วันที่รับบทความ 8 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับบทบาทต่อชาวหนองบัวลำภู เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลสื่อสังคมออนไลน์ และข้อมูลภาคสนามในงานพิธีบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการวัฒนธรรมและชาวบ้าน จำนวน 20 คน โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ทางคติชน แนวคิดเรื่องเล่า และประเพณีประติมากรรม

ผลการศึกษาพบว่า 1) บทบาทด้านการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ เพราะชาวหนองบัวลำภูเชื่อว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจปกปักรักษาชาวหนองบัวลำภูและผู้ที่มาบนบานศาลกล่าว 2) บทบาทด้านการสร้างอัตลักษณ์จังหวัดหนองบัวลำภู ในฐานะการสถาปนาอุทยานจากอำเภอหนองบัวลำภูเป็นจังหวัดหนองบัวลำภู 3) บทบาทด้านการสร้างประเพณีสร้างสรรค์ : จากงานบวงสรวงสู่งานกาชาดหนองบัวลำภู กลายเป็นประเพณีประจำปีจังหวัดหนองบัวลำภู มีการผลิตซ้ำเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรและมีการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม 4) บทบาทด้านการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติและความสามัคคี ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย มีการผลิตซ้ำส่งผลให้ชาวหนองบัวลำภูมีความสำนึกในพระกรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ภูมิใจในฐานะพลเมืองไทย และ 5) บทบาทด้านการสร้างแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลายเป็นหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดหนองบัวลำภู ตามนโยบายของรัฐบาล และเกิดการสร้างเหรียญมงคล ความเชื่อการนำไก่ชนมาถวาย ซึ่งผลการศึกษาฉบับนี้มีคุณูปการอย่างยิ่งทั้งในเชิงวิชาการและเชิงสังคม โดยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของเรื่องเล่าในการหล่อหลอมอัตลักษณ์และค่านิยมทางวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เอื้อต่อการธำรงรักษามรดกทางประวัติศาสตร์ใน

ระดับท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางการพัฒนาจังหวัดหนองบัวลำภูในมิติด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมกิจกรรมประเพณีสร้างสรรค์ และการจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างมีระบบ นอกจากนี้ ผลการศึกษาจะเป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัยพื้นที่อื่น ๆ เพื่ออ้างอิงซึ่งความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสำนึกแห่งความเป็นชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ (Keywords) : จังหวัดหนองบัวลำภู, บทบาทเรื่องเล่า, สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

Abstract

This academic article aims to present the role of the legend of King Naresuan in relation to the people of Nong Bua Lam Phu. Data was collected from documents, social media sources, and field observations during the ceremonial rituals in honor of King Naresuan, employing interviews with local experts, cultural scholars, and villagers, totaling 20 participants. Structured interviews and participatory observation methods were used as tools, and the data was analyzed and interpreted using the concepts of folk role functions, storytelling, and invented traditions.

The study revealed that 1) The role as a spiritual anchor the people of Nong Bua Lamphu believe that the shrine of King Naresuan the Great possesses sacred power and serves as a protector of the local population and those who come to make vows and offerings. 2) The role in shaping provincial identity the narrative contributes to the establishment of Nong Bua Lamphu's status, symbolically supporting its elevation from a district to a province. 3) The role in fostering creative traditions the original veneration ceremony has evolved into the annual Nong Bua Lamphu Red Cross Fair, becoming a provincial tradition. The legend of King Naresuan has been continually reproduced and adapted through new cultural activities aligned with changing societal contexts. 4) The role in cultivating historical consciousness, patriotism, and unity – Through various forms of repetition and representation, the community gains a heightened awareness of royal benevolence, pride in their national identity, and unity as Thai citizens. 5) The role in developing educational and tourism resources – The shrine has become a significant learning and tourist site in accordance with governmental policy. This includes the creation of auspicious amulets and the development of associated beliefs, such as the offering of fighting cocks in reverence. The findings of this study are of considerable academic and social significance. They foster a profound understanding of the role of narrative in shaping community identity and cultural values, while also serving as empirical evidence that supports the preservation of local historical heritage. Furthermore, the research outcomes can be applied to the formulation of policies and strategies for the development of Nong Bua

Lamphu Province, particularly in the realms of cultural tourism, the promotion of creative traditional activities, and the systematic design of localized educational curricula. In addition, this study may serve as a model for future research in other regions, contributing to the enduring preservation of cultural identity and a shared sense of national consciousness.

Keywords: Nong Bua Lamphu Province, The Narrative Role, King Naresuan the Great

บทนำ (Introduction)

การเล่าเรื่องเป็นสิ่งที่เก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ จนไม่อาจกำหนดได้แน่นอนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่เล่าสมัยเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายในทุกชนชั้นทุกสังคมตลอดมา และด้วยเหตุเรื่องเป็นกิจกรรมทางสังคม จึงทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการที่จะเล่าเรื่องและความต้องการที่จะฟัง ดังนั้นเรื่องเล่าต่าง ๆ จึงยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์มาตลอดระยะเวลาแห่งวิวัฒนาการของวัฒนธรรม (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2541 : 1) จวบจนปัจจุบันนี้ ซึ่งเรื่องเล่ามีทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ มนุษย์ได้ใช้ภาษาทั้งวจนภาษาและอวจนภาษาในการถ่ายทอดซึ่งภาษาคือหัวใจสำคัญของวัฒนธรรม และเป็นสัญลักษณ์หลักของวัฒนธรรม อันเป็นศูนย์รวมของอัตลักษณ์ชาติ (จุฑาพรธรรพ์ ผดุงชีวิต, 2550 : 291) ดังนั้นเรื่องเล่าในรูปแบบตำนาน นิทาน ความเชื่อหรือพิธีกรรม ซึ่งถูกถ่ายทอดด้วยภาษานั้นสื่อความหมายทางวัฒนธรรมและมีบทบาทหน้าที่ในสังคม ดังข้อความที่ว่า “การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่เกิดจากความคิดและจินตนาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตำนาน ความเชื่อ และพิธีกรรม ล้วนต้องมีเหตุผลที่สร้างสรรค์ทำให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาทั้งสิ้น ทั้งในกลุ่มสังคมดั้งเดิมหรือสังคมสมัยใหม่ก็ตามบางครั้งคนนอกสังคมที่เป็นบุคคลภายนอกอาจไม่เข้าใจหรือคิดว่าเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผล อย่างไรก็ตามคนในสังคมนั้นย่อมเข้าใจและรับรู้ว่าสิ่งที่ตนเองและสมาชิกในสังคมกระทำ หรือประพฤติปฏิบัติมีความหมายและมีบทบาทหน้าที่ในสังคม” (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2550 : 15)

นอกจากนั้น การศึกษาเรื่องเล่ายังเป็นส่วนประกอบสำคัญของพิธีกรรมกล่าวคือ เรื่องเล่าเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมในขณะที่พิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม เพื่อสร้างคำอธิบายและเหตุผลในการประกอบพิธีนั้นๆ (ศิริพร ณ ถลาง 2557: 365) สอดคล้องกับสมศรี จินสุขุม (2545 : 17) ได้อธิบายถึงลักษณะของเรื่องเล่าว่าเป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์และเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเชื่อถือเท่านั้น พิธีกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นและความรู้สึกร่วมกันตลอดจนความปลื้มปิติแก่ผู้ร่วมพิธี อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกในสังคมใช้เรื่องเล่าในการอธิบายเหตุผล และที่มาของการประกอบพิธีกรรมแต่ละพิธีกรรม

จากความสำคัญของเรื่องเล่าดังกล่าว ผู้เขียนบทความเห็นว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของไทยมีความสำคัญในการสร้างอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย ดังที่ธงชัย วินิจจะกุล (2546 : 52) ได้กล่าวว่าประวัติศาสตร์สามารถมีความหมายเป็นความเชื่อหรืออุดมการณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากการมีพื้นฐานอยู่กับอดีตที่เชื่อว่าเป็นจริง ซึ่งเป็นผลผลิตของการศึกษา หรือความรู้ที่ทำให้คิดกันไปว่าอดีตเป็นอย่างนั้น จนกลายเป็นความเชื่อที่ทรงอิทธิพล และเป็นกรอบของการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ไป เช่นเดียวกันกับเรื่องเล่าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ มีความสำคัญและมีบทบาทต่อชาวหนองบัวลำภูในหลายด้าน ดังเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชดังความว่า

“เมื่อปี พ.ศ. 2117 สมเด็จพระนเรศวร เสด็จตามสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ยกกองทัพมาที่ ตำบลหนองบัวลำภู เพื่อไปช่วยพระเจ้ากรุงหงสาวดี ที่กรุงศรีสัตนาคนหุต (เมืองล้านช้าง หรือเวียงจันทน์ ใน ปัจจุบัน) เนื่องจากขณะนั้นอยุธยาเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดี แต่เมื่อเสด็จมาถึงตำบลหนองบัวเมืองด่าน ของล้านช้างเวียงจันทน์ สมเด็จพระนเรศวร ประชวรด้วยโรคไข้ทรพิษเสียก่อน พระเจ้ากรุงหงสาวดีจึงทรงให้ ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลักฐานลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานครานุวัตติวงศ์ ลงวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2478 ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเล่าตอนหนึ่งว่า เรื่อง ตำบลหนองบัวลำภูนั้นเมื่อหม่อมฉันขึ้นไปตรวจราชการมณฑลอุดร ได้สืบถามว่าอยู่ที่ไหน เพราะเห็นเป็นที่สำคัญมีชื่อในพงศาวดารเมื่อครั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ยกกองทัพขึ้นไปช่วยพระเจ้าหงสาวดี ที่กรุงศรีสัตนาคนหุต ได้พาพระนเรศวรราชบุตรไปด้วย เมื่อไปถึงหนองบัวลำภู พระนเรศวรไปประชวรออกทรพิษ พระเจ้าหงสาวดีจึงอนุญาตให้กองทัพไทยยกกลับมา...” (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู, 2544)

จากข้อความดังกล่าวแสดงถึงร่องรอยทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เคยเสด็จมาประทับแรมที่เมืองหนองบัวลำภูเมื่อ พ.ศ. 2117 นั้น ทำให้ชื่อเมืองหนองบัวลำภูได้จารึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทย ดังนั้นเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ วีรกษัตริย์ไทย พระยาอุดรธานีศรีโขมสาครเขต (จิต จิตยโสธร) อดีตเจ้าเมืองอุดรธานีได้ร่วมใจกับชาวหนองบัวลำภู สร้างศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ ณ ด้านตะวันออกริมฝั่งหนองบัวลำภู และสร้างรูปเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประทับยืนพระหัตถ์ซ้ายทรงพระแสงดาบ ที่ออกแบบโดยช่างกรมศิลปากร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์แห่งนี้ เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2511 หลังจากนั้น ทุกๆ ปี ชาวจังหวัดหนองบัวลำภู จะจัดงานพระราชพิธีบวงสรวงพระวิสุทธิกษัตริย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านเรียกว่า “งานบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกาชาดหนองบัวลำภู” (ปรีดี นุชิต, 2567)

นอกจากความสำคัญดังกล่าวแล้วจากข้อมูลภาคสนาม พบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีต้นกำเนิดอยู่ที่หนองขำช้างหรือที่เรียกว่าริมหนองบัวลำภู อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู จึงทำให้ทราบถึงบทบาทที่หลากหลายของพระนเรศวรมหาราช ที่มีบทบาทต่อชาวหนองบัวลำภูอย่างยิ่ง และชุมชนบ้านลำภู อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับหนองน้ำหนองบัวลำภู ต้นกำเนิดของเรื่องเล่าพระนเรศวรมหาราช มีเรื่องเล่าความเชื่อพิธีกรรมและศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตลอดจนมีพิธีกรรมสักการะพระนเรศวรในงานประเพณีประจำปีทุกปี “งานบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกาชาดหนองบัวลำภู” และหนองขำช้าง อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู เชื่อว่าเป็นสถานที่นำกองทัพพม่าที่หนองบัวลำภู เนื่องจากมีทัศนียภาพที่สวยงาม มีดอกบัวหลวงขึ้นเต็มทีหนองน้ำสวยงามมาก และหนองน้ำมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งพักแรมของกองทัพที่มีจำนวนมาก โดยใช้น้ำเพื่อดื่มเพื่อใช้ และดอกบัวหลวงก็ใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่กองทัพเพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจในการออกศึกครั้งนี้

ด้วยความสัมพันธ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับชาวหนองบัวลำภู ดังที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีบทบาทต่อชาวหนองบัวลำภู ซึ่งจากการสำรวจงานวิจัยที่

เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เชื่อมโยงกับพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภูยังมีการศึกษาไม่มากนัก ดังนั้นผู้เขียนบทความจึงมีความสนใจที่จะนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับบทบาทต่อชาวหนองบัวลำภู คาดว่าจำเป็นต้องความรู้ที่มีประโยชน์ และเข้าใจบทบาทของเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชต่อชาวหนองบัวลำภูในบทบาทการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ และสร้างสำนึกความรักชาติ ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และสร้างสรรค์ประเพณีเพื่อท่องเที่ยวสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

บทบาทเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ

ความเชื่อในสังคมไทยมีความหลากหลาย โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์และวีรบุรุษที่ประกอบคุณงามความดีให้แก่ท้องถิ่น วีรบุรุษอาจเป็นบุคคลจริงหรือในตำนาน ซึ่งสร้างสิ่งสมมติแทนเพื่อเคารพบูชา เช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และมีพระคุณลักษณะหลายประการ เช่น ความกล้าหาญ การเป็นผู้นำที่ดี และการยึดมั่นในศาสนาและทศพิธราชธรรม (ชูศักดิ์ ศุภรันทน์, 2553: 155) ซึ่งทำให้สถานที่ประดิษฐานศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น ที่จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพสักการะของคนไทย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547 : 83)

ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นอนุสรณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เคยเสด็จพักทัพ เมื่อ พ.ศ. 2117 ตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองบัว หน้าที่ว่าการอำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู สร้างเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2510 โดยกรมศิลปากร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ เสด็จทรงเปิด เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2511 ชาวหนองบัวลำภูเชื่อว่า “ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” เป็นศูนย์รวมความศรัทธา และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองหนองบัวลำภู ผู้คนนิยมเดินทางมาสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคล และสำหรับคนที่เดินทางมาขอพรตามความเชื่อ เมื่อประสบผลสำเร็จก็มีการนำรูปปั้นไก่มาถวาย บริเวณรอบๆศาลแห่งนี้จึงมีรูปปั้นไก่วางเรียงรายอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในวันที่ 25 มกราคม ของทุกปี ทางจังหวัดจะจัดให้มีงานเฉลิมฉลองและมีพิธีถวายสักการะบวงสรวงดวงวิญญาณของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” (ผู้จัดการออนไลน์, 2547) นอกจากนี้ ข้อมูลบางส่วนจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวหนองบัวลำภู เชื่อว่าวิญญาณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจดลบันดาลในด้านขวัญและกำลังใจ โชคลาภ ความสำเร็จ ลาภยศ ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การค้าขาย ตลอดจนเรื่องสุขภาพ ดังที่ปรีดี นุชิต ได้ให้ทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการบนด้านสุขภาพ ว่า

คนส่วนใหญ่ในสังคมมักจะนึกถึงเฉพาะเรื่องโรคร้ายไข้เจ็บที่เกิดทางกาย เพราะเป็นสิ่งที่รู้สึกได้จากอาการเจ็บป่วย จึงหาหนทางหรือวิธีการรักษาให้หายขาดจากโรคเหล่านั้น แต่หากไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ด้วยวิธีการทางการแพทย์ก็มักหันไปพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบนบานหรือขอเกี่ยวกับด้านสุขภาพหรือความปลอดภัย จึงมักปรากฏการบนขอให้หายจากโรคร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ป่วยเรื้อรัง หรือเป็นโรคที่รักษาให้หายขาดยาก แม้ว่าการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่สามารถยืนยันได้ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ว่าสามารถช่วยได้ แต่ก็ถือว่าช่วยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาเหล่านั้นไปได้ ยกตัวอย่างเช่นกรณีของ เพื่อนของภรรยาผม ซึ่งมีความผิดปกติทางด้านระบบการทำงานของตับมาตั้งแต่

กำเนิด จะต้องทำการผ่าตัดเปลี่ยนตับเท่านั้น แต่ก็ยังไม่มีผู้บริจาคอวัยวะที่เข้ากันได้ จนกระทั่งทางครอบครัวได้มาลองไหว้ขอพรสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านไป 7 วันหลังจากขอพรไหว้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทางโรงพยาบาลก็ได้แจ้งมาว่ามีตับของผู้บริจาคขอให้เปลี่ยน และผลปรากฏว่าอวัยวะเข้ากันได้ ซึ่งภายหลังจากการประสบความสำเร็จผลทางเพื่อนของภรรยาผมจึงเดินทางไปแค้นด้วยไก่ชน ไก่เงิน ไก่ทอง จึงเกิดความศรัทธามากยิ่งขึ้นไปอีกเพราะเชื่อว่าเป็นผลจากการบนบานต่อท่าน (ปรีดี นุชิต, 2567)

จากความเชื่อในอำนาจความศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาของชาวหนองบัวลำภูที่มีต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สะท้อนให้เห็นบทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมได้ทำหน้าที่เป็นสื่อเชื่อมเหวทางใจให้กับผู้คนในสังคม ดังความว่า พิธีกรรมเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ที่จะทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างดี มีความมั่นคงทั้งทางด้านจิตใจและสังคม ความเชื่อ และตำนานซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการอธิบายที่มาของการประกอบพิธีกรรม ดังนั้น ทั้งพิธีกรรม ความเชื่อ และตำนาน จึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทหน้าที่อันสำคัญของสังคมด้วย (ศิริพร ณ ถลาง, 2548 : 321-341)

ภาพที่ 1 ศาลสมเด็จพระนเรศวร และรูปปั้นไก่ที่ชาวบ้านนำมาถวายแค้น
ที่มา: ชานิดา ยมโคตร (2567)

บทบาทการสร้างอัตลักษณ์จังหวัดหนองบัวลำภู

อัตลักษณ์คือเรื่องเล่าที่บอกว่าเราคือใคร และคนอื่นบอกว่าเราคือใคร นัยของการเป็น “เรื่องเล่า” (narrative) ก็คือความไม่เป็นหนึ่งเดียวของอัตลักษณ์ อัตลักษณ์เป็นเรื่องเล่าที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และสถานที่ เล่ากับใคร เล่าอะไร และเล่าทำไม อัตลักษณ์ถึงแม้จะเป็นเรื่องที่มีโครงสร้าง มีหัวเรื่องคลุม มีคนอื่น และสังคมกำหนดว่าคุณคือใคร อัตลักษณ์เกิดจากการระบุโดยคนอื่น และการนิยามจากตัวเรา การมีคนอื่นระบุทำให้อัตลักษณ์มีใช้ที่เรากำหนดเองทั้งหมดแต่การมีโครงสร้างกำหนด ก็ไม่อาจกำหนดได้อย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้นจึงมีตัวตนตัวน้อย (minimal selves) ของเราดำรงอยู่ อัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นเรื่องของเราก็คือเรื่องเล่าตามฐานะ และตำแหน่งทางสังคม อัตลักษณ์แม้จะเป็นเรื่องเล่าก็เล่าในสถานที่ เวลาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงอันหนึ่ง สิ่งที่เล่าจึงอยู่ในบริบทของอัตลักษณ์ตลอดเวลา (ฐิรวุฒิ เสนาคำ, 2547 : 250-251) เช่นเดียวกับจังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อได้ยกสถานะจากอำเภอเป็นจังหวัดตามพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดหนองบัวลำภู และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2536 แล้ว (การสถาปนาและเฉลิมฉลองจังหวัดหนองบัวลำภู, 2536) ทางจังหวัดจึงได้สร้างอัตลักษณ์ในฐานะจังหวัดใหม่โดยนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เสด็จมาเมืองหนองบัวลำภู หรือหนองบัวลุ่มภูนคร

เขื่อนขันธกบแก้วบัวบาน” ในช่วง พ.ศ.2117 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ตามเสด็จพระบิดามาตีเอาเมือง
ล้านช้างแต่ทรงประชวรจึงยกทัพกลับ ดังคำกล่าวที่ว่า “เมื่อ พ.ศ. 2117 สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ยกกองทัพเพื่อไปตีเอาเมืองล้านช้าง ในการเสด็จศึกครั้งนี้ สมเด็จพระนเรศวร
มหาราช ได้ยกพลมาพักบริเวณริมหนองบัวอยู่ระยะหนึ่ง จนเกิดประชวรเป็นไข้ทรพิษ จึงเสด็จยกทัพกลับ จึง
เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง” (การสถาปนาและเฉลิมฉลองจังหวัดหนองบัวลำภู, 2536 : 8)
จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในปี 2511 เพื่อเป็นเกียรติแก่
ชาวอำเภอหนองบัวลำภู และจังหวัดอุดรธานีในช่วงนั้น ดังความว่า

“...เมื่อปี พ.ศ.2117 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามเสด็จพระมหาธรรมราชามาถึงเมือง
หนองบัวลำภู... ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี (พระยาอุดรธานีศรีโขมสาครเขต) ได้
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว... ขอพระบรมราชานุญาตสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรไว้ ณ
ริมหนองบัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปิดอนุสาวรีย์ เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.
2511...” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552) หลังจากที่อำเภอหนองบัวลำภูได้ยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด
หนองบัวลำภูในปี 2536 เรื่องเล่าของสมเด็จพระนเรศวรและอนุสาวรีย์จึงได้ถูกยกย่องเป็นตราสัญลักษณ์
ประจำจังหวัดหนองบัวลำภู และเป็นส่วนหนึ่งของคำขวัญประจำจังหวัดหนองบัวลำภู คือ **“ศาลสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช อุทยานแห่งชาติภูเก้าภูพานคำ แผ่นดินธรรมหลวงปู่ขาว เด่นสกาวถ้ำเอราวัณ นครเขื่อน
ขันธกบแก้วบัวบาน”** ดังรูปที่ 2 ซึ่งนำเสนอศาลและพระบรมรูปของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในท่า
ประทับยืนโดดเด่นและรายล้อมด้วยหนองบัวโดยมีภาพภูพานอยู่ด้านหลังการนำเสนออัตลักษณ์จังหวัด
หนองบัวลำภูผ่านเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแทนเรื่องเล่าพระวอพระตาในฐานะวีรบุรุษผู้มาสร้าง
เมืองหนองบัวลำภูนครเขื่อนขันธกบแก้วบัวบาน ซึ่งกลายเป็นอารักษ์เมืองและเป็นที่เคารพศรัทธาของชาว
หนองบัวลำภูนั้น อาจเป็นเพราะเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีตัวตนในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ของไทย
ผู้กอบกู้อิสรภาพของอยุธยาในคราวเสียกรุงครั้งแรก และเรื่องราวของพระองค์มีปรากฏในประวัติศาสตร์
กระแสหลักของชาติ การเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของจังหวัดหนองบัวลำภูทำให้เห็นว่าเมืองหนองบัวลำภูมีมา
นานกว่า 400 ปีแล้ว ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือในประวัติศาสตร์นั้นพระวอพระตาเป็นเสนาบดีชั้น
ผู้ใหญ่ในราชสำนักเวียงจันทน์เกิดความขัดแย้งกับเจ้าสิริบุญสารเจ้ามหาชีวิตเวียงจันทน์จึงได้อพยพไพร่พลและ
วงศ์ญาติมาตั้งฐานทัพที่เมืองหนองบัวลำภูซึ่งเป็นเมืองเก่าของเจ้าปางคำโดยให้ชื่อเมืองว่านครเขื่อนขันธ
กบแก้วบัวบาน และได้แข็งเมืองประกาศตนเป็นรัฐอิสระไม่ขึ้นตรงต่อราชสำนักเวียงจันทน์ (ธีรวัฒน์ แสนคำ,
2558 : 124 อ้างอิงจากณัฐภูมิ รังศรีรัมย์, 2565) จากการที่จังหวัดหนองบัวลำภูไม่ได้ยกย่องพระวอพระตาซึ่ง
มีตัวตนในสำนักทางประวัติศาสตร์ของชาวหนองบัวมาเนิ่นนานและเป็นอารักษ์หลักเมือง แทนการยกย่อง
สมเด็จพระนเรศวร ซึ่งไม่ได้อยู่ในการรับรู้ของชาวหนองบัวมาาก่อน เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพระ
นเรศวรที่เกี่ยวข้องกับชาวหนองบัวลำภูได้ถูกนำมาเปิดเผยก่อนการตั้งอนุสาวรีย์ในปี 2511 นั้น รัฐภูมิ รังศรี
รัมย์ (2565) ได้ให้เหตุผลไว้ว่า ประวัติศาสตร์เมืองหนองบัวลำภูเป็น “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม” หมายถึง
เรื่องเล่าหรือการเล่าเรื่องที่ให้ความสำคัญกับชนชั้นปกครอง กษัตริย์หรือชนชั้นนำเป็นหลัก และการสร้าง

อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรในพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภูนั้นสืบเนื่องมาจากมีเหตุการณ์ก่อนปี พ.ศ.2511 มีเหตุการณ์ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บุกยึดสถานีตำรวจเมืองหนองบัวลำภู หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว รัชกาลที่ 9 ได้เสด็จมาจังหวัดอุดรธานีทรงห่วงใยราษฎร และพระองค์ได้ถามข้าราชการที่เข้าเฝ้าว่า “แถวนี้มี (กษัตริย์) พระองค์ไหนเคยเสด็จมาบ้างไหม” ตอนนั้นพระยาอุดรธานีศรีโขมสาครเขตต์ (จิตร จิตตะยโสธร) อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานีซึ่งเกษียณอายุราชการไปแล้วได้เข้าเฝ้าด้วย จึงได้ทูลตอบว่า “มีครั้งหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จมา” รัชกาลที่ 9 จึงทรงมีพระราชดำริให้สร้างศาลสมเด็จพระนเรศวรขึ้นเพื่อปลูก ปลอบขวัญและกำลังใจให้ชาวบ้านเกิดความรักบ้านเมืองท่ามกลางภัยทางสังคมในยุคนั้น

จากเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่การสร้างอนุสาวรีย์ จึงเป็นเหตุผลให้จังหวัดหนองบัวลำภูได้ เลือยกยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ไทย และมีตัวตนในประวัติศาสตร์กระแสหลัก แทนพระวอพระตาซึ่งเป็นบุคคลที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ลาว

นอกจากการนำเสนออัตลักษณ์จังหวัดหนองบัวลำภูผ่านตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดแล้ว จังหวัด หนองบัวลำภูยังได้นำพระนามสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มาเป็นชื่องานประจำปี “งานสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกาชาดหนองบัวลำภู” โดยมีพิธีสักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในงานกาชาดหนองบัวลำภู ทุกวันที่ 18 -27 มกราคมของทุกปี ภายในงานมีการผลิตซ้ำเรื่องเล่าตำนานวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านการแสดงแสงสีเสียง ทั้งนี้เพื่อยกย่องพระองค์ในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ และเป็นบุคคลสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ อีกทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์เรื่องเล่าของพระองค์สู่ประชาชน รวมถึงการที่พระองค์เคยเสด็จ มายังพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภูในอดีต ย่อมส่งผลให้แผ่นดินเมืองลุ่มภู (จังหวัดหนองบัวลำภู) ในอดีตได้เป็นส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์กระแสหลัก มินัยยะถึงความสำคัญนำไปสู่การประกอบสร้างให้เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ของชาวจังหวัดหนองบัวลำภูต้งนำเสนอผ่านตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด

ภาพที่ 2 ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดหนองบัวลำภู

ที่มา: กรมธนารักษ์สำนักงานธนารักษ์พื้นที่หนองบัวลำภู (2568)

บทบาทการสร้างประเพณีสร้างสรรค์

ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2511 โดย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จเป็นประธาน และหลังจากนั้นอำเภอหนองบัวลำภูจัดงานประจำปี พร้อมพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ โดยมีการใช้บัณฑิตหรือ ผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นผู้ประกอบพิธี (ปิยวัฒน์ สีแดงสุก, 2562) เมื่อหนองบัวลำภูได้รับการสถาปนาเป็นจังหวัดในปี

2536 การจัดพิธีได้พัฒนาขึ้น โดยมีการบูชาพระนเรศวรมหาราชในฐานะเทพ และมีการพ้องบวงสรวงเพื่อแสดงความเชื่อและความสามัคคี (ปริดี นุชิต, 2567; อีรวัฒน์ แสนคำ, 2567)

ต่อมาสำนักวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ พัฒนาพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเพิ่มนางรำถึง 2,000 คน และจัดงาน “สักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดหนองบัวลำภู” ทุกปีระหว่างวันที่ 18-27 มกราคม ที่สนามสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อำเภอเมืองหนองบัวลำภู เพื่อรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ และอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแสดง การประกวด และการจัดนิทรรศการ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมมัจฉาทางคาชาเพื่อช่วยเหลือผู้ยากจนในพื้นที่ (ปิยวัฒน์ สีแดงสุก, 2562)

เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบทบาทในการสร้างสรรค์ประเพณีพิธีกรรมที่กลายเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดหนองบัวลำภู โดยมีการพัฒนาให้พิธีบวงสรวงจากธรรมดาไปสู่ประเพณีประจำจังหวัด ซึ่งปฐม หงษ์สุวรรณ (2560: 26) เรียกว่า "ประเพณีประดิษฐ์" ที่นำเรื่องราวจากอดีตมาประยุกต์ใช้ในบริบทปัจจุบัน โดยพิธีกรรมนี้ได้พัฒนาเป็นรัฐพิธีหลังจากที่หนองบัวลำภูได้รับการสถาปนาเป็นจังหวัดและสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับการยกย่องเป็นวีรบุรุษ ส่วนกิจกรรมในงานสะท้อนถึงการผลิตซ้ำตำนานประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การประกวด "เขยฝรั่ง" ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงของระบบคุณค่าท้องถิ่น (แก้วตา จันทรานุสรณ์, 2553: 1)

บทบาทการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติ และความสามัคคี

เรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เชื่อมโยงกับจังหวัดหนองบัวลำภู รวมถึงการรับรู้ของชาวหนองบัวลำภูส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่พระองค์ตามเสด็จพระมหาธรรมราชาธิราชยกทัพมาที่ตำบลหนองบัวลำภูในปี พ.ศ.2117 เพื่อช่วยพระเจ้ากรุงหงสาวดีที่กรุงศรีสัตนาคนหุต หรือล้านช้างเวียงจันทน์ (เวียงจันทน์ในปัจจุบัน) เนื่องจากในขณะนั้นอยุธยาเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดี เมื่อเสด็จมาถึงตำบลหนองบัวซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของล้านช้างเวียงจันทน์ สมเด็จพระนเรศวรประชวรด้วยไข้ทรพิษเสียก่อน พระเจ้ากรุงหงสาวดีจึงให้ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา เรื่องราวดังกล่าวนี้เป็นเหตุผลนำไปสู่การสร้างอนุสาวรีย์ของสมเด็จพระนเรศวรในปี 2511 นอกจากนั้นยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระองค์และคุณงามความดีของพระองค์ในการกอบกู้ชาติจากพม่าในคราวเสียกรุงครั้งที่ 1 ซึ่งเรื่องเล่าได้ถูกแพร่หลายไปยังเว็บไซต์ของหน่วยงานราชการของจังหวัดหนองบัวลำภู การเผยแพร่ผ่านป้ายจารึกที่อนุสาวรีย์ และศาลสมเด็จพระนเรศวร ดังข้อความว่า

“ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2511 เพื่อเป็นอนุสรณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดย “พระยาอุดรธานีศรีโขมสาครเขตต์” (จิต จิตตยโสธร) อดีตเจ้าเมืองอุดรธานี ได้ร่วมใจกับชาวหนองบัวลำภู สร้างไว้ ณ ด้านตะวันออกริมฝั่งหนองบัวลำภู พร้อมสร้างรูปเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขนาดเท่าพระองค์จริง ประทับยืน พระหัตถ์ซ้ายทรงพระแสงดาบ ออกแบบโดยช่างกรมศิลปากร “การที่

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เคยเสด็จมาประทับพักแรมที่เมืองหนองบัวลำภูเมื่อ พ.ศ. 2117 นั้น ทำให้ชื่อเมืองหนองบัวลำภูได้จารึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทย” (ผู้จัดการออนไลน์, 2567)

นอกจากนั้นแล้วในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วันที่ 18 มกราคม ของทุกปี ได้มีการอ่านคำบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์วีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ และเทิดพระเกียรติพระองค์ ตลอดจนยังมีการเผยแพร่ผ่านรูปแบบแสง สี เสียง เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของพระองค์และความสัมพันธ์ที่มีต่อจังหวัดหนองบัวลำภูในงาน “สักการะสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดหนองบัวลำภู” ระหว่างวันที่ มกราคม 27 - 18 ในบางปีอีกด้วย ซึ่งเนื้อหาของการแสดงจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (เทิดพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนยุทธหัตถี จังหวัดหนองบัวลำภู) เป็นการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์โดยเน้นไปที่เหตุการณ์สำคัญในพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ยุทธหัตถี ซึ่งเป็นวีรกรรมที่แสดงถึงความกล้าหาญและพระปรีชาสามารถของพระองค์ในการกอบกู้เอกราชของชาติไทย

การผลิตซ้ำเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ถูกนำไปผลิตซ้ำผ่านบทเพลงประกอบการรำรำในพิธีบวงสรวง ตลอดจนบทเพลงประจำจังหวัด ดังความว่า

องค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ผู้กู้ชาติลือเลื่องไทย ไว้ชื่อเสียง

เคยเสด็จยกทัพผ่านมาพัก รู้จักเมือง

เคยรุ่งเรืองในอดีตกาล นานมาเอย

เพลงนครเขื่อนขันธ์ กาบแก้วบัวบาน (จังหวัดหนองบัวลำภู)

องค์นเรศวรให้ ศูนย์รวมใจทุกหมู่เหล่า คนหนองบัวลำภูเฮา ให้เอาเป็นที่ตั้ง ย่อไหวขึ้นใส่หัว น้อมนำใจให้ถ้วนทั่วซึ่งคุณค่าบารมี สามัคคีรวมใจ ต่อไปอย่างหมายมั่น เขาพากันมาสร้างหนองบัวลำภูให้เอียงยู่ เป็นประคุณแล้วอย่างสูงที่พระองค์ทรงก่อไว้ให้เฮาได้ ว่าพึงบุญ อักกันเด้อ อักกันเด้อ พี่น้องเอย

เพลงอ้อมกอดหนองบัวลำภู

การผลิตซ้ำเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น เป็นการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ให้แก่ชาวหนองบัวลำภู ได้เห็นคุณค่าในพระมหากษัตริย์ผู้รักษาแผ่นดินไทย พระองค์มีความเสียสละ เอาเลือดเนื้อปกป้องผืนแผ่นดินให้แก่อนุชนรุ่นหลัง หากไม่มีพระองค์ท่านก็ไม่มีชาวหนองบัวลำภู และประเทศไทย ในพิธีกรรมบวงสรวงเป็นการแสดงความกตัญญูของชาวหนองบัวลำภูต่อพระองค์ สิ่งที่ชาวหนองบัวลำภูจะสามารถตอบแทนพระคุณของพระองค์ได้คือ ความรักชาติและความสามัคคี ดังคำให้สัมภาษณ์ของ สุรเดช คำพะเยา ที่ปรึกษาศูนย์อำนวยการบริหารราชการส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ได้นำเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรไปบรรยายเพื่อสร้างสำนึกในประวัติศาสตร์ และภูมิใจในพระมหากษัตริย์ผู้ปกป้องผืนแผ่นดินไทย ว่า

“พระมหากษัตริย์คุณและเรื่องเล่าของพระองค์ท่าน นำมาซึ่งการปลูกฝังความรักชาติ สิ่งที่เรามองเห็นจากการที่เราฟังวันนี้ แสดงความเป็นคนไทยด้วย หากตีความพิธีกรรมบวงสรวง การแสดงแสงเสียง การผลิตซ้ำแต่ละรอบ แต่ละครั้ง ทำให้เราได้สำนึกในความเป็นชาติ บทบาทของพระองค์ การสร้างอัตลักษณ์ การสร้างสำนึกความเป็นไทย ถ้าเราไม่ภูมิใจในประวัติศาสตร์ เราก็ไม่ได้รู้สึกถึงรากเหง้าของเรา ที่นี้เขา

พยายามบอกตัวเองว่าเมืองหนองบัวลำภู ไม่ได้สร้างมาแค่ พ.ศ. แต่มีประวัติศาสตร์ที่นานกว่าอุดรธานี 2511
ใช้ไหมครับ

(สุรเดช คำพะแย, 2567)

โดยสรุป หลังจากการสถาปนาจังหวัดหนองหนองบัวลำภูแล้ว ทางจังหวัดได้ยกย่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งได้มีการสร้างพระบรมรูปและศาลของพระองค์เมื่อปี 2511 แล้ว เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดหนองบัวลำภู ทางจังหวัดจึงมีการผลิตซ้ำเรื่องเล่าของพระองค์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจ และสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความสร้างความรักชาติและความสามัคคีให้แก่ชาวหนองบัวลำภู ซึ่งการผลิตซ้ำดังกล่าว ปิยะวัฒน์ สีแดงสุข (2562) ได้อธิบายว่า กรณีของการสร้างความทรงจำร่วมใหม่ต่ออดีตที่วาดด้วยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาหนองบัวลำภู จึงถือว่าเป็นความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่รัฐผลิตซ้ำจินตนาการในอดีต และกระทำการสร้างภาพของหนองบัวลำภูให้เหมือนเป็นภาพในความฝันหรืออุดมคติของรัฐขึ้นมา เพื่อเชื่อมโยงชาวหนองบัวลำภูหรือผู้คนในพื้นที่อื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทวนรำลึกถึงอดีตชุดนี้ด้วยกัน เรื่องเล่าชุดนี้จึงเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์ของรัฐ ทั้งศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตราประจำจังหวัด หรือคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่า “...ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อุทยานแห่งชาติภูเก้า ภูพานคำ แผ่นดินธรรมหลวงปู่ขาว เด่นสกาวถ้ำเอราวัณ นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน...” ทั้งที่ในความเป็นจริงการผลิตซ้ำจินตนาการในอดีตครั้งนี้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมในช่วงเวลานั้น คือ บริบทของสงครามเย็นและการถูกตีตราจากรัฐว่าเป็นพื้นที่สีแดงของหนองบัวลำภู แต่ในท้ายที่สุดความทรงจำร่วมใหม่ต่ออดีตที่วาดด้วยสมเด็จพระนเรศวรเสด็จมาหนองบัวลำภูถูกทำให้เป็นความทรงจำอันเฉพาะเจาะจงของพื้นที่แห่งนี้ไป (ปิยะวัฒน์ สีแดงสุขศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งอยู่ที่ สนามนเรศวร หน้าว่าการอำเภอเมืองหนองบัวลำภู และอยู่ติดกับริมหนองน้ำใจกลางเมือง, 2562)

บทบาทการสร้างแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว

ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตั้งอยู่ที่สนามนเรศวร หน้าว่าการอำเภอเมืองหนองบัวลำภู ติดกับหนองน้ำกลางเมือง โดยตกแต่งสถานที่ให้สวยงามและมีป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติของพระองค์ เหมาะสมเป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาลสมเด็จพระนเรศวรได้รับความเชื่อในเรื่องการขอพรให้ประสบความสำเร็จในชีวิต และเป็นหนึ่งใน 9 สถานที่ของโครงการจาริกเส้นทางบุญ “ตามรอยอารยธรรมนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน” เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาในพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภู

นอกจากเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งสะท้อนจากบริเวณศาลฯ ที่เต็มไปด้วยไถ่ชนขนาดต่าง ๆ จำนวนนับพันตัว ที่ชาวหนองบัวลำภูนำมากราบไหว้แก้บนแล้ว พื้นที่แห่งนี้ยังเป็นสถานที่จัดงานประจำปีของจังหวัดหนองบัวลำภูด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้นำไปสู่บทบาทการสร้างแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวของชาวจังหวัดหนองบัวลำภูตามนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาล ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งส่งผลให้เกิดการไหลบ่าของผู้คน วัฒนธรรมและสินค้ากับความผันผวนทางเศรษฐกิจส่งผล

ให้ผู้คนยึดถือความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการนำวัฒนธรรมไปสู่สินค้า เช่นเดียวกันกับ เรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนำไปสู่การผลิตเหรียญสมเด็จพระนเรศวรหลายรุ่นในเชิงพาณิชย์เพื่อให้คนบูชา เพราะเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ดังภาพประกอบที่ 3 และศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลายเป็นพื้นที่ประกอบอาชีพจำหน่ายเครื่องบวงสรวง เช่น ไก่ชน ตามกระแสความเชื่อที่ว่าสมเด็จพระนเรศวรเคยชนไก่กับมังสามเกียด หลานของพระเจ้าบุเรงนอง ซึ่งข้อความดังกล่าวกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้อ้างคำให้การของชาวกรุงเก่า และคำให้การของขุนหลวงหาวัด สรุปความได้ว่า

ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงท้ายรัชกาลของพระเจ้าบุเรงนอง ผู้มีวัยชรภาพ เติร์มมอบราชสมบัติให้พระราชโอรสนันทบุเรง (มังเอ็ง หรือมังชัยสิงห์) พร้อมกับได้สถาปนา “หลานปู่” ชื่อ “มังสามเกียด” หรือ “มังกะยอชวา” ขึ้นเป็น “พระมหาอุปราช” มังสามเกียด มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับพระนเรศวร ผู้ซึ่งราชสำนักอยุธยาส่งไปเป็นองค์จ่านายที่เมืองหงษา ในช่วงเสียกรุงครั้งที่ 1 เหตุการณ์ชนไก่นั้น เกิดขึ้นเมื่อพระนเรศวรมีพระชันษาเพียง 9 ขวบ แถมยังเป็นเถรน้อย วันหนึ่งยุพราชทั้งสององค์ได้เล่นไก่ชนเบื้องหน้าพระพักตร์ของพระเจ้าบุเรงนอง ปรากฏว่าไก่ของมังสามเกียดพ่ายแพ้ต่อไก่ของพระนเรศวร ด้วยความอับอายจึงกล่าวถ้อยคำเสียดสีว่า “ไก่เชลยตัวนี้เก่งจริงหนอ” คำถากถางนี้คงจี้ใจดำพระนเรศวรไม่น้อย ถึงกับโพล่งประโยคคลาสสิกที่ถูกนำมาอ้างซ้ำแล้วซ้ำอีก ว่า “ไก่ตัวนี้อะว่าแต่จะชนะในวังนี้เลย ต่อให้ทำพันทน์เอาบ้านเอามืองก็ยอมได้” สัมพันธะระหว่างสองยุพราชขาดสะบั้นลงทันที หลังจากที่ถูกปรามาส ก็เกิดแรงผลักดันให้พระนเรศวรคิดที่จะหนีออกจากกรุงหงษาทุกลมหายใจ” (มติชนสุดสัปดาห์, 2567) จากตำนานดังกล่าวส่งผลให้ชาวเมืองหนองบัวลำภูได้นำไก่ชนมาถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจำนวนมาก ทำให้เกิดอาชีพและรายได้สอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นสำคัญ

ภาพที่ 3 รูปปั้นไก่ชนจำนวนมากที่ศาลสมเด็จพระนเรศวรและภาพเหรียญสมเด็จพระนเรศวร

ที่มา: ผู้จัดการออนไลน์ (2567)

บทสรุป (Conclusion)

เรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เชื่อมโยงกับชาวหนองบัวลำภูนั้น เป็นเรื่องเล่าที่มาจากหลักฐานลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งทูลต่อกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2478 ว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ยกกองทัพขึ้นไปช่วยพระเจ้าหงสาวดี ตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้พาพระนเรศวรราชบุตรไปด้วย เมื่อไปถึงหนองบัวลำภู พระนเรศวรไปประจรรอออกทรมพิช พระเจ้าหงสาวดีจึงอนุญาตให้กองทัพไทยยกกลับมา.. ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณชาวหนองบัวลำภูจึงสร้างศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานที่ริมสระหนองบัว ทางด้าน

ทิศตะวันออก ซึ่งศาลดังกล่าวนี้มีบทบาทและความสำคัญต่อชาวบัวลำภู 5 ด้าน คือ 1) บทบาทด้านการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ เพราะชาวหนองบัวลำภูเชื่อว่าศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจปกป้องรักษาชาวหนองบัวลำภูและผู้ที่มาบนบานศาลกล่าว 2) บทบาทด้านการสร้างอัตลักษณ์จังหวัดหนองบัวลำภู ในฐานะการสถาปนาয়ฐานะจากอำเภอหนองบัวลำภูเป็นจังหวัดหนองบัวลำภู 3) บทบาทด้านการสร้างประเพณีสร้างสรรค์ : จากงานบวงสรวงสู่งานกาชาดหนองบัวลำภู กลายเป็นประเพณีประจำจังหวัดหนองบัวลำภู มีการผลิตซ้ำเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรและมีการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม 4) บทบาทด้านการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติและความสามัคคี ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย มีการผลิตซ้ำส่งผลให้ชาวหนองบัวลำภูมีความสำนึกในพระกรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ภูมิใจในฐานะพลเมืองไทย และ 5) บทบาทด้านการสร้างแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลายเป็นหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดหนองบัวลำภู ตามนโยบายของรัฐบาล และเกิดการสร้างเหรียญมงคล ความเชื่อการนำไถ่ชนมาถวาย

นับว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้มีบทบาทต่อชาวหนองบัวลำภู มาตั้งแต่ พ.ศ. 2511 อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อปลูกปลอบขวัญประชาชน และเชื่อมโยงจิตใจของชาวหนองบัวลำภูเนื่องจากเกิดสถานการณ์ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และภายหลังการยกฐานะจากอำเภอ มาเป็นจังหวัดหนองบัวลำภูในปี 2536 แล้วบทบาทของเรื่องเล่าก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม ส่งผลให้จังหวัดหนองบัวลำภูมีอัตลักษณ์โดดเด่นในแบบของตนเอง มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ทั้งนี้ผลการศึกษานำไปประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายและการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยหน่วยงานของรัฐทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศสามารถใช้เรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น พัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และส่งเสริมเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ทั้งนี้ควรดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือศูนย์สารสนเทศประวัติศาสตร์ที่มีความเชื่อมโยงกับศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างมีระบบควบคู่กับการบูรณาการสาระสำคัญของเรื่องเล่าเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนในระดับการศึกษาต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกแห่งความรักชาติ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และการตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาเรื่องเล่าให้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น และสร้างรายได้ที่ยั่งยืน ในส่วนของการศึกษาวิจัยในอนาคต ควรมีการสำรวจเชิงลึกเกี่ยวกับทัศนคติและความเข้าใจของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ต่อเรื่องเล่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบริบทสังคมร่วมสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อศึกษาผลกระทบของเรื่องเล่าต่อการรับรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมของประชาชน อีกทั้งควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของเรื่องเล่าในพื้นที่จังหวัดอื่นที่มีการสถาปนาอนุสรณ์สถานหรือศาลที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งจะช่วยสร้างองค์ความรู้เชิงเปรียบเทียบและสามารถนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายระดับประเทศได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การอนุรักษ์และสืบทอดเรื่องเล่าควรส่งเสริมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เรื่องเล่าดังกล่าวยังคงมีพลวัตและความหมายในสังคมไทยปัจจุบันอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง (References)

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2552). *ทรัพยากรการท่องเที่ยวไทย ชุมชนภาคอีสาน : หนองบัวลำภู Nong Bua Lam Phu*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- คณิตา เพียรภักจินา. (2551). *ศึกษาเรื่องเล่าพื้นบ้านดงละคร ตำบลดงละคร อำเภอดงละคร จังหวัด นครนายก*. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จุฑาพรรธ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2550). *วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมพล แซ่กั้น (2550). *พระนเรศวร : วาทกรรมจากอดีตที่แปรเปลี่ยนไปสู่วาทกรรมเชิงสัญลักษณ์แห่ง* กองทัพบกไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ภาควิชาการปกครอง.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2556). *ประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่เหนือการเมือง*. นนทบุรี : ฟ้ามุข.
- บุญเต็ม แสงดิษฐ์. (2541). *วันสำคัญ*. กรุงเทพฯ : พชรการพิมพ์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2560). *ประเพณีประติมากรรมในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนา. (ม.ป.ป.) คติชนวิทยา. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยวัฒน์ สีแดงสุก, แล ชาติชาย มุกสง. (2562ก). *พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: การประกอบสร้าง* *อภิมหาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์นิพนธ์การเมืองไทย พ.ศ. 2475-2493*. ในเอกสารประกอบการ ประชุมวิชาการ โครงการพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่: การนำเสนอผลงานการศึกษาค้นคว้าด้าน ประวัติศาสตร์ และอาณานิคมศึกษาของนิสิตระดับปริญญาตรี ระดับประเทศ ครั้งที่ 2. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2567). *ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่มือเมืองหนองบัวลำภู*. เผยแพร่ :10 ก.ค. 2567
- ศิริพร ณ ถลาง และสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. (2557). *คติชนในบริบทข้ามพรมแดน งานปอยไทใหญ่ในจังหวัด เชียงใหม่*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2541). *การวิเคราะห์บทบาทที่เป็นแบบฉบับสากลของตัวเอกในวรรณกรรม ประเภทเรื่องเล่าพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- หนังสือวัฒนธรรม. (2544). *พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดหนองบัวลำภู*.
- อาภรณ์ จันทสมวงศ์. (2544). *พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
- ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์**
1. ปรีดี นุชิต. (8 กันยายน 2567) อดีตประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู, สัมภาษณ์
 2. ทองเรียบ ไชโยธา. (16 มกราคม 2568) ชาวบ้านหนองบัวลำภู, สัมภาษณ์
 3. อีร์วัฒน์ แสนคำ. (8 กันยายน 2567) อาจารย์ประจำหลักสูตรการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัย มหาภูมิราชนครินทร์ วิทยาเขตศรีล้านช้าง, สัมภาษณ์
 4. สาคร มาลา. (16 มกราคม 2568) ชาวบ้านหนองบัวลำภู, สัมภาษณ์